НЕ ЛЮБО-НЕ СЛУХАЙ, БРЕХАТЬ НЕ МІШАЙ.

Зібрав і улаштував

Т. БЕЗШЛЯХ

(ПУЩАНСЬКИЙ-КРИВИЙ).

Ціна 20 центів.

З Інтернаціональної Друкарні

ТОРОНТО, ОНТ.

НЕ ЛЮБО-НЕ СЛУХАЙ, БРЕХАТЬ НЕ МІШАЙ.

Зібрав і улаштував

Т. БЕЗШЛЯХ

(ПУЩАНСЬКИЙ-КРИВИЙ).

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

З Інтернаціональної Друкарні
ТОРОНТО, ОНТ.

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
University of Toronto

https://archive.org/details/neliuboneslukhab00unse

I.

Давно, дуже давно це було: ще як я був парубком, дід ще малим був, а батька ще й на світї не було, так ми з дідом хозяйнували. Було в нас дві парі волів — одна чужа, друга не наша, одного рогатого скоту було чотирі дійних индички і всякої иншої худоби було чимало; і ниву свою мали—таки гарна нива була.

От почали ми хозяйнувать. На веснї—як уже поблагословилось на весну—як-раз, як тепер памятаю, на Спаса або на Маленького Юрія,—поїхали ми з дідом орати свою ниву—а наша нива та була далеко від хати, так що й палицею не докинеш. Наб-

рали ото собі харчів на кілько день, бо, звісно, дорога не близька, а баба (нехай здорова буде на тім сьвіті, та легонько їй гикнеть ся) насушила нам борщу по-чумацьки,—і поїхали, а за нами й Гривко побіг (то, бачите, у нас був собака куций— оженив ся ще за молодих літ, та пішов у прийми, та там і хвоста збув ся). Так ото кажу, Гривко побіг собі, звичайно, попереду, бо він уже знав, куди ми їдемо; добіг до своєї ниви, впізнов її (який би то з його був і хазяїн, коли-б не впізнав своєї ниви), взяв і ліг на ній. Ми собі їдемо, дивимось—не видко ще ниви—і поїхали далї; Гривко, побачивши теє, підняв ся і собі за нами йде. Їдемо ми з дідом, дивимось—по чужих нивах—де-ж це наша нива?

— А що, питаю,—чи не проминули ми, бува, своєї ниви?

— Може й проминули,—каже дід—треба-б повернутись назад.

Повернули назад, а Гривко й собі та й побіг знову попереду; добіг

до своєї ниви і знову ліг на ній. Їдемо ми їдемо—нема нашої ниви, немов її хто вкрав, а Гривко лежить собі і ні гадки. Дивимось ото ми з дідом, роздивляємось по чужих нивах—тут десь повинна буть і наша, так нема-ж. Коли я підхожу, такечки ненароком, до Гривка, дивлюсь — а він, пакостна худоба, ліг повздовж ниви та й лежить: передними ногами аж до самісенького шляху, а хвіст аж на другий обміжок поклав і чисто всю ниву закрив собою.

— Ось де, — кажу, — й нива наша, а ми її шукаємо!

Дід такий радий, що вона знайшлась, та давай з радощів танцютать, та такечки танцював мало не до вечора, так що як він угомонив ся, то вже пора було й до дому повертать ся, бо хоч ми, правда, й рано виїхали, але-ж поки ниву знайшли та поки дід перетанцював що треба було, то й вечір настиг. Так ото ми з дідом поміркували і поїхали до дому, радіючи, що нива знайшлась. Приїздимо, а дід

(сказано мале, слизькоязике) і почав дітям розказувать яка з нашою нивою оказія прапилась.

На другий день вранці поїхали ми знову орати свою ниву. Приїздимо, дивимось — лишенько, нема нашої ниви! — хтось і справді вкрав, тільки наголоватки по над шляхом зоставив.

Як заголосить же дід (він малим дуже плаксивий був), як зарида, аж волосся вьяне! так жалібно голосить та примовляє: „ниво моя білокопитинька, (вона в нас таки була білокопита)! сьвіте мій балухатенкий, доле моя плескатенька!.. Щож ми тепер будемо робить; На чім же ми тепер будемо хліб сіять?!“

— А що-ж будемо робить? — розважаю я його. — У нас піч велика, припічок широкий, адже дарма гуляють, то там і посіємо, худоби у нас є чимало: дві кози та двоє цуценят, все худоба легка, печі не розвале, от ми ними й заоремо та посіємо хоч гречку, вона любить тепло.

Угомонив ся дід і нічого тільки хлипаючи після плачу, клепки з голови повихлипував.

Приїхали до дому. Заходив ся я, змайстрував станок для четверика: для кіз ярма, бо то-ж рогата скотина, а для цуцинят хамути, бо то вже бачите, худоба грудниста. Запріг цуцинят у колишню, а кіз вперед; причепив поперед кіз сіна, а козам до хвостів — хліба. Рушив: кози пнуть ся за сіном, а цуцнята за хлібом, та так ото й тягнуть — і батога не треба. Заорав ними піч, припічок і округи припічка, — Боже Ти мій, скільки риллї! Радість така, що аж ніде було діть ся! Коли я кинув ся сіять, аж у нас і гречки нема: баба по празникам замість насіня полузала; треба було їхать на базар купувать.

Не довго думамши, сів дід охляп на свого верхового їжака (дід дуже був скупий і жалів одежі: бувало, сіда охляп на їжака, то штани скида, зоставля дома, щоб потом не пройшли),

а я запріг Лису в голоблї від старої повозки (у нас була кобила сїм день довга три днї лиса і колись, ще не за моєї памьяти, була повозка, так повозки вже давно не стало, а голоблї остались, то я й їздив на них); так ото кажу, запріг Лису в голоблї і поїхав з дїдом на базар. Дїд всю дорогу знай гарцює на своєму їжакови — звісно молоде, а я собі повагом трюхикаю. Приїздимо. Ходимо ото ми по базару, питаємо по крамницях гречки, коли дивимось якийсь чоловік носить у мішку нашу ниву продає. Ми впізнали та — до його і одняли.

Купили ми гречки, привезли ниву до дому і поклали її на тім місци де й була. Дїд зоставсь стерегти її, щоб хто вдруге не вкрав, та взяв на всїх чотирох углах позабивав здоровенні паколи — думка, бачите, була така, що хоч і схоче хто вкрасти, то чорта з два зірве з паколів. Так ото, кажу дїд зостав ся ниву стерегти, а я поїхав до дому, бо треба було гре-

чку засіять; ще тоді як-раз наші індички були тілні, вже на-днях ходили, то треба було доглянуть. Приїхав до дому, засіяв гречку, так вона як зійшла як зацвіла! Глянеш — мов море синіє. а кіт (що то за кіт був!) ходе по ній та мед збирає та в бабині горшки зливає.

Тієї-ж ночі у нас потелились індички і баба дуже рада була, бо вона в нас любила парене молоко, а ми — кисле; та, бувало, баба парить по селї, а ми з дідом киснем, киснем у запічку. На другий день вранці забрав я індичок і всю худобу з собою і поїхав до ниви. Баба розсердилась, що я й індичок забрав, так їй сказав, що ми з дідом проведемо з поля аж до дому залізну трубу і будемо лить молоко їй звідтіля, — вона й згодилась Так ми й зробили — прямо таки провели трубу аж у самісеньку хату. То бувало, пооремо до обіду, а в обід випряжемо худобу, де-яку пустимо на пашу, а цуцинятам сіньця підкинимо,

бо вони ще були малі, пастись не вміли, — а самі здоїмо індичок і льємо молоко в трубу, воно й біжить аж до дому; а баба там що поїсть, а що не поїсть, те зливає в пусту хату (у нас знаєте через сіни була пуста хата); як нальле вже повну хату, тоді дає нам знать, то ми з дідом поїдемо на базар, купимо гарбуз, та дід стане в одним кутку — прямо забродить у сметану, а я в другім; тоді зачиняємо вікна й двері і кидаємо один на одного гарбузом, та так ото й бьємо масло. Як уже воно зібьеть ся, тоді відчиняємо вікна, сироватка зтече, а в хаті — повнісенька хата зостанеть ся одного масла. Сира нема, бо з індичого молока таки сира ніколи не буває.

Заорали ото ми свою ниву і посідали одпочивать; коли дивимось — а по дорозї кнур і бугай ідуть злигані та римигают. Спіймали ми їх, запрягли в ярмо: кнура в підруку, а бугая в борозну і почали волочить. На той

час як раз з одного боку по дорозї їхали золотарі з бочками; вітер якось подихнув від них, кнур як почув та— до бочок; ще-б нічого коли-б він один, він рветь ся, а я його все здержую; коли-ж тут з другого боку череда підійшла, а бугай як побачив, так прямо удержу нема. Та так ото — кнур до бочок, а бугай до череди, як напялись і перервали ярмо.

Заволочили ми ниву своєю вже худобою. Та і взяли поорали по-над тією трубою, що молоко лили, та засіяли просом, щоб хто часом не добрав ся до труби: думка бачите, була така, що боятиметь ся заблудить у просї (а просо велике мало буть, бо ще воно в мішку було, то вже нимале було). Зійшла наша нива — рівна, як вода, та густа як кожух. Посідали ми з дїдом над шляхом та й ждемо, щоб швидче нива поспіла, шоб разом уже скосить, забрать, та тодї вже заразом і до дому їхать. Сидимо. Коли ось баба з дому пише; „Чого ви менї моло-

ка не льлєте? Влийти трохи на сьогодня, та й самі приїздіть, бо гречка спіє.“ Дивуємось ми з дідом — щоб то воно значило, що молоко не доходить до дому.

— А ходім лишень, каже дід, по-над трубоює тепер жара, залізо розпеклось, може вона де розсохлась, а молоко до долу тече.

Взяв я косу, а дід граблї, щоб дома гречку скосить, і пішли по-над трубою, а віз і чисто всю цудобу зоставили в полі. Доходимо до проса, аж уже й просо поспіло, пора косить. Доходимо ближче, дивимось — а край проса, вовк прогриз дірку в трубі і пьє молоко. Так ось чого воно в баби молока нема, думаю собі. Підкрав ся я ззаду та як кину косою — хотів його зарізать; та коса — шкоберта та кіссям вовка по спинї. Вовк як плигне, та в просо, кісся і заплуталось єму в вовну. А дід: „Туйго, Гривко!..“ Гривко як припустивсь за ним, а дід граблями навздогін, граблі й запута-

лись у хвіст Гривкові. Вовк тїка, тягне косу та косить, а Гривко доганя, тягне граблі та громадить. Уже аж у тім краї коса од вовка одірвалась і вовк сховав ся на шляху, а Гривко, загубивши його вернувсь назад, та біжучи через косу, зачепив її граблями і приволїк назад.

Прийшли ми до дому; одрізав я скибку гарбуза, помантачив косу і почались жнива. Як понажинали-ж ми тієї гречки та як понаставляли кіп на пічі! — глянеш у куток, то й горшків звідтіль не видко і котові ніде пройти; а з гречки мед так і тече, видно кіт не ввесь зібрав як цьвіла.

— Ну, — каже дїд — підемо-ж ми та складемо просо в коппцї, бо в валках пересохне.

Пішли. Доходимо до проса, дивимось — а його вовки їдять. Я хутче, а дїд вернувсь до до дому за долотом, щоб устрелитъ котрого, так де тобі! — поки я добіг, а вони просо поїли і по, розбігались. Дїд, правда, стрельнув

навздогін але ні одного й не влучив — каторжні вовки хитрі: біжать та хвостами затуляють ся — ну й як ти його влучиш?... А воно ось як діло було. Той вовк, що ми прогнали від труби, зрозумів, що коли йти до труби молока пить, то треба й варту брать із собою; от він забрав своїх товаришів чи родичів і привів до труби. Кинулись до труби — аж у ній молока нема, так вони з пересердя накинулись на просо, бо як воно ще росло, то молоко як бігло по трубі (труба-ж ішла через саме просо), то роса з молока й сїдала на просї.

Побідкались ми, побідкались, та нічого було робить: пішли до до ниви думали скосить, коли поспіла. Доходимо, дивимось — коло нашого воза ціле озеро стоїть, а по йому індички пливають. Що-ж се за озеро? — де воно взялось? питаємо ми один у одного. Заходимо на ниву — аж вона чисто випасена, тілько стерня зосталась. Це вже хтось худобою випас, думає-

мо собі. Заходимо далі, а звідтіля коропи — шубовсть у воду! Роздивляємось ми аж то коропи випасли, бо так від самого озера аж до ниви лапи коропьячі й знать; а глянули по ниві, так і зуби коропьячі на стерні знать. А то, бачите, ми як пішли до дому, то худобі й забули води оставить (вода була в мішках на возї), а тодї була жара, індички захотїли пить та попрокльовували мїшки, вода вибігла і зробилось озеро. А тут і коропи не забарились розплодить ся.

— Ну, каже дїд, наробили вони нам шкоди, нароблю й я їм. Та взяв зсукав з яшної полови аркан і давай коропів накидать. Котрого не накине за шию. то він бідний попокрутить ся поки вирветь ся і шкуру на вьязах позносить, і ракотицї на ногах позаламує, а дїд усе його держить. І от-такечки, з сердця, мало не всїх коропів перекалїчив.

Нічого вже було далі ждать, забрали ми худобу й віз і поїхали до

дому, бо треба було гречку змолотить. Їдемо ото ми до дому, доїхали як раз до половини дороги, або й ще далї — вже не далеко й двір наш починав ся, — дивимось — баба кривим індиком обідать нам везе (то в нас були індики дійні, а то ще один був кривий; ми єго зоставляли дома, баба ним дрова, воду, обід нам возила). Зостріли ото ми бабу недалеко від своїх воріт і сїли під возом обідать — баба нам того дня борщу і пирогів вивезла. Насипала баба борщу в миску, а дїд взяв один пиріг і давай його ломать: заклав у колесо між шпицї та як навалить ся-навалить ся грудьми на той пиріг, аж віз котить ся, а пиріг не подаєть ся. Ми з бабою бачимо, що він сам нічого не вдїє, та взялись, придержали воза, дїд знову заклав той пиріг між шпицї та зо всієї сили як повернув, так аж шпицї з маточини вивернув, а пирога таки не здужав розломать — сказано ще мале. Став дїд і дивуєть ся, що здаєть ся, що, зда-

єть ся, й пиріг свіжий, а розломить не може. Дивимось ми на той пиріг — аж він у однім місці тріщину дав. Я тоді взяв ту щпицю, що дід вивернув, затесав з неї клина, та в тріщину обухом як загнав! Той пиріг як репне, а звідтіля вовк як виплигне, та через діда, та прямо в борщ, аж хвиля по мисці пішла. Я мерщій ратувать та де то вже! Поки знайшов каната на возі, він плива, пливав по мисці, поки й утопив ся. Коли дід заглянув у пиріг — а катаржний вовк чисто ввесь сир виїв... А то, знаєте, як ми ниву орали та лили молоко через трубу до дому, вовки прогризли ту трубу і пили молоко: ото якось одного молоком і втягло в трубу, він і поплив аж до дому; а дома баба хоч і цідила те молоко, але не додивлялась, а цідилок був рідкуватий: вовк проскочив крізь цідилок і попав у сир; потім баба його разом з сиром і вклала в пиріг (вона вже була старенька, не добачала). Так ото такечки ми пообідали і поїхали до дому.

Приїздимо до дому; а тут якраз дощ випав, от дід і каже (він хоч ще малий був, але в хазяйстві знав добре).

— Складемо гречку в стіжок — хоч на коміні, молотить зараз не будемо, бо мокро, а краще ходім заволочим прісище (де вовки просо поїли), чи не буде хоч падалиці на другий рік.

Заволочили ми з дідом прісище — дід ліг, а я його за ноги поволочив добре по прісищі — просо зараз же й зійшло; а тут як ударят морози! Що тут робить?.. Давай ми єго кожухами та свитками вкривать, щоб не змерзло... І що-ж? — під свитками просо — нічого собі було, а під кожухами вушва виїла. Скосили ми те просо, привезли до дому і почали міркувать — де його скласти. У нас було дві клуні дуже добрящі, обидві були небом вкриті, що і горобців усіх видно було в стрісї, коли-ж обидві були битком набиті: в одній два ціпа висіло —

обидва наші, тілько без капиць: баба якось розласувалась та наварила холодцю з капиць, — а в другій борона стояла, (у нас хоч і була борона, але ми нею не волочили: колись слабувала на зуби і чисто всї зуби повипадали, а дїло було під старість, то молоді й невиросли). От ми поміркували і склали на току.

Склавши те просо, думали було гречку змолотить, коли кинулись до неї, аж вона чисто попріла... Бачите, у нас на горіщі, ще за дїда-прадїда жила квочка з курчатами; як склали ми ту гречку на комінї, вона й почула носом крізь стелю і почала стелю гребти — думка була аж до гречки добрать ся; от вона греблась. і догреблась, до очерету та баче, що далї вже не сила, та з серця, взяла плюнула; воно пройшло крізь стелю і потекло прямо на гречку; вона затекла й попріла Давай ми тодї з дїдом ту гречку по пічі розстелять та сушить. Висушили, склали в стіжок — уже на другім міс-

ци, щоб пакостна квочка вдруге не нашкодила, — думали на другий день змолотить таки її.

Тієї ночі лежимо ми з дідом коло проса, стережем, щоб горобці не порозтягали снопів; лежимо ото ми під стіжком і ведемо розмову про те, що як змолотимо ми своє просо, то буде його стілько, що й не перелічиш. Коли це як підняв ся вітер, як почав крутить, як почав рвать наш стіжок з усіх боків!.. Лишенько, думаю собі, пропало просо! Схопив я мерщій вила, наставив проти вітру, так що-ж? — обсковзнеть ся по вилах та прямо до стіжка і почне лютувать. Бачить тоді дід, що я сам нічого не вдію, мерщій побіг у хату, взяв порожній лантух (і додумав ся-ж!) став за стіжком і притаїв ся. То оце бувало, вітер як дмухне до стіжка, дід і наставе мішок, він з-опалу — в мішок; дід єго мерщій завьяже, та як возьме колїньми в мішку товкти його! — товче, товче, аж поки ввесь до решти витовче.

Тоді знову наставля мішок проти вітру і як надме повен, то знову його товче, шо йому аж нудно там стане. І от-так дід товк та й товк той вітер аж поки ввесь перетовк. Як уже зовсім стихло — тоді ми знову полягли під стіжком. Але-ж і дав дід прочухана тому вітрові! — так його помняв, та понівечив, що не було його мабуть з місяць. Довго десь боки в него свербіли, бо як прийшлось уже те просо в млині товкти, то він, бувало, навернетъ ся до млина, впізнає той мішок з просом, в котрім дід його товк, — та драла далї; так що ми мусїли їхать на базар купувать вітер для млина. Бувало, купим його мішків з десяток, привезем до млина, та я сяду з мішками перед млином, випускаю вітер, а дід товче; та доки вітру хватить, доти й товчемо, а не стане — тоді знову їдемо на базар по вітер. Поки перетовкли все просо, то дід аж шкуру на колїнах пообтовкував, бо як-раз тоді ступи були, а товкачів не було, так

він колїньми товк (у нас, правда, свого млина не було, дїд язиком молов так мьягко та багато: за день намеле стілько, що й за тиждень не вбереш).

Так, ото кажу, лежимо ми з дїдом коло свого проса і нї гадки, що до нашої гречки миші внадились. А воно як унадилась которжна мишва! — прямо цїлими снопами так і носят гречку в нори. Кіт теж помітив; от він сховав ся між горшками і чекає, чи не вибіжить котра з гречкою. Ось одна вибігла і прямо до стіжка. Кіт за нею, а вона кругом стіжка; бігали, бігали поки якось кіт зачепив хвостом за стіжок і звалив його в помийницю. Входимо ми вранцї в хату, дивимось — наша гречка пливає в помийницї. Баба, правда, й бачила, що вона кисне в помийницї та подумала, що ми її зумисне намочили — одволожуємо, щоб як будем молотить, то щоб солома не сїклась (баба хотїла з гречаної соломи прядива набить та на прясти нам на сорочки). Давай

ми її вдруге по пічі розстелять та сушить. Та де то вже її висушить!.. Сушили, сушили, аж надокучило, а далї бачимо, що з неї нічого не вийде, дїд взяв і підпалив її; вона як запалала — аж небо зашкварчало. Потім дїд з золи наробив собі гарної губки.

— Щож ми тепер будемо робить? — пита дїд. Цїле лїто хозяйнували, а от зїма підходить, а в нас і топлива нема. Поїдьмо в лїс та хоч дров наберемо.

— По моєму, — кажу — чи поїхать, то й поїхать; хоч вони, правда й чужі, так дарма гуляють. Але чого нам обом їхать? — треба комусь і дома остать ся. Так, або, ви дїду, поїдьте в лїс, а я дома зістанусь, а — нї то я дома зістанусь, а ви поїдьте в лїс.

Дїд, правда, — йому все одно — згодив ся зразу, а далї я поміркував, поміркував: дїд ще малий, буде боять ся в лїсї, та ще як-би дрова були готові, нарубані, а то ще треба нарубать, — та взяв сокиру і пішов у лїс

(у нас і сокира була своя власна, тілько трохи пощерблена; як-раз поки була залїзна, доти й вищербилась). Прихожу я в лїс (а лїс далеко був, від хати ніяк не видко було) і такечки менї пить захотїлось, бо йдучи в дорогу, я поснїдав юшки з індичих яєць (а вана таки жирна була). Спустив ся в лощину, зняв з плечей сокиру, викопав криницю; незабаром і води набігло, так що-ж? — вода є, а набрать нїчим. Я, не довго думавши, зняв з голови покришку, черпнув води, напив ся і пішов. Хожу ото я по лїсї, шукаю все дров, коли чую що воно так голова свербить? я — лап за голову, аж там уже половини мізку нема; глянув я в гору, а там птицї видимо-невидимо лїта; наді-мною та мізок мій клює. Я тодї що робить? — обганяв, обганяв каторжну птицю — нічого не вдїєш, та мерщій нарубав лози і обплїв голову, як сулію. Вернув ся я до криницї, — дивлюсь — лежить моя покришка, а волосся, лежа-

чи на сирій земли і вже корінці і паростки попускало. Я до неї, а звідтіля дика качка — пурх! — і полетїла. Взяв я свою покришку в руки, дивлюсь — а пакостна качка змостила в нїй гнїздо і вже четверо яєць знесла, Я тодї нарубав дров, розіклав огонь, зварив у покришцї ті яйця, пообідав, надїв покришку і пішов собі далї. Недалеко й дрова знайшов, та хутенько нарубав, склав на купу і пішов до дому.

На другий день приїздимо ми з дїдом у лїс, дивимось — лежать наші дрова. Взяв я сокиру та — цюк! а звідтіля ведмідь — пурх! і полетїв скілько видко видко. Я — туди, а там шестеро ведмежих яєць лежить. Ми з дїдом давай їх ваговими дрючками на віз виважувать; виважували, виважували, аж позапрівали і нічого. Взяв ся я сам, та вже ледве-ледве в пригорщ забрав. Поклали ми їх на віз, та щоб не порозкачувались, ще й рублем утягли і поїхали до дому. А в

нас тоді саме свиня квоктала, я й підсипав її, так вона нам як висиділа шість волів — як соколів. Після того дід за таку вдачу підкував її, бо вона в нас була не простого, свинячого роду, так щоб нігтів не позбивала, ходячи по грудках.

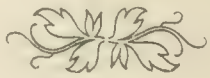

II.

Потім покинули ми хозяйнувать та почали комерцювать, бо в хозяйстві нам чогось не щастило. От ми росплодили велику силу індичок: то було тілько чоторі, а то стало без шести десяток і всї, як одна дійні. Бувало викопаємо широку та глибоку яму, та доїмо індичок, та молоко в ню зливаємо. Як уже назливаємо повну, тодї заганяємо туди чийнебудь табун коней і бьємо масло. Потім те масло накладаємо в бочки, а котре крутїще, те навязуємо у вязки і возимо продавать. Бувало, підійде хто масла купувать, то візьмеш ножа та як колупнеш, лошшя і вискоче з бочки, а той перелякаєть ся та тїкать... А то, бачите, як ми, бувало, бьємо табуном масло,

то котре лошшя плохеньке втомить ся, бігаючи за кіньми — і застрягне; ми як накладаємо в бочки, то не додивляємось, а вже як продаєш на базарі, то як колупнеш ножем по лошшя, то воно й вискоче. Часом назбираєть ся молока велика сила, що вже і в яму не влазить, то ми його зливаємо у льох, і вже з того молока ми, бувало, масла не бьємо: ніяк коней не наженеш у льох, так ми прямо смитану продавали звісно, кому чого треба, то все у нас і є бо на те комерція.

Раз от-так треба було нам з дідом повезти сметану на базар. Підкотили ми до льоху воза і давай вантажить єго сметаною: дід вилами подає, а я на возї розкладаю та топчу. Набрали віз страшенно високий та широкий!.. Кинулись ми за рублем — хотїли було втягти сметану — нема; ми й сюди, ми вже й туди, я й за коміном дивив ся, бо він все, бувало, там лежить, — нема; коли я дивлюсь — а Гривко, граючись, чисто згриз єго,

уже останній цурупалок догризав, Нічого було робить, запрягли Лису і поїхали, а смитани так і не втягли. Їхали, їхали, а по шляху жуки риють нори та понавертали куп (каторжна Лиса — нема щоб дивить ся), колесо наїхало на купу, віз і перевернув ся. Пішла наша смитана по дорозї; викачалась у порох, що й не впізнаєш, що воно таке. Давай ми її граблями згрибать та на віз складать. Згребли ото склали на віз, повезли до річки та випрали гарненько, а потім повернулись до дому та на воротях розвішали. Вона як засохла!.. Бувало, повезеш її на базар, то від купців не одібьє ся: прямо один поперед другого так і лізуть, так і товплять ся — кожному хочеть ся купить, а окрім нас сушеної смитани нї в кого не було. Ото, бувало, тільки куди одверне ся на хвилинку, глянеш — а дїдові купцї вже вище носа цїну набили. Тодї дїд кому ломом як одломе, а я ваговим дрючком як одважу, то він як схопить

— тілько пьяти покаже.

Роскіш тоді була нам з дідом! Смитани було в волю! і чого вже ми з неї не робили? чи бувало, куди їдеш то і їсти візмеш смитани і на віз підмостиш смитани, щоб не трясло, а що дід, так той і підперізував ся смитаною.

Як впросли ті воли, що свиня висиділа, ми з дідом наробили з гарбузового лушпиня возів і поїхали на Дін по робу. Як почали-ж ми їхать на той Дін!... Їхали, їхали тай заїхали, що ні хати, ні Дону не видко — вже не знаємо куди й їхать; хоч-би Гривко побіг був з нами, всеб таки почув звідкіль рибою пахне і довів би нас до самісенького Дону, так ми-ж його зіставили на хозяйстві. Ми тоді давай людий питать, чи не зна хто дороги на Дін, і спасибі, люди справили: їдьте, кажуть, через Капказ, че-Туречину, а потім через Німечину, то вже, кажуть, як поминете Німечину, то тут вам і дін на горі покажеть ся.

Дід таки не повірив, вернувсь до дому за Гривком, щоб той нас вів. Поїхали ми так, як нам росказано. Їдемо, поминаємо Німечину, дивимось — так і є: такечки висока гора стоїть, а на ній Дін блищить.

Приїздимо ми на Дін, питаємо риби — нема, кажуть риби тілько раки. Що тут робить? — в таку даль забились і царма, тепер сором порожняком і до дому повертать ся. Давай, думаємо, хоч раків наберемо; на безрибьї і рак — риба.

Набрали ми велику силу раків: повнїсенькі з верхом дві макітри і дві пляшки запечатані. Склали на вози ті раки і повернули до дому. Їдемо ми та й їдемо і я вже так виголодав ся, що аж волося на голові почало пухнуть. От якось дід і каже:

— Тепер сонечко сьвітить гарно, давай лиш вечерять варить, добрі люди вже давно спать полягли; а ми й досї не вечеряли.

Заходив ся я, замісив галушки, поставив казанок проти сонця (у нас був такий казанок, що тільки постав його проти сонця, то він у мент і закіпить), сів і варю. Коли дивимось — збоку косарі картоплю косять. Підійшли ми до них, купили за два огляди картоплї; дїд, наступивши на шию, випросив у одного косаря лопату та заколов рака на вечерю. Як оббілував я того рака, так по-під шкурою сала на цїлий палець було, а на ребрах — як на годованій свинї. Наварили ми ото з раком та з картоплею галушок і посїдали вечерять. Дїд взяв верхові вила, настромив голушку та через колїно як підважив; та галушка як не прорветь ся та мене прямо по ногах, — так нїгтїв як і не було на пальцях. Повечерявши, потягли ми далї.

Доїздимо до річки (а ми, бачите, як їхали на Дін, то вона ще зовсїм маленька була, а поки повернулись з Дону та доїхали до неї, до во-

на тим часом виросла); треба було через ту річку переїхать, а через ню переїздили на поронї. Питаємо ми поронщиків, щоб переїхать, так вони як заправили з нас плату за перевоз, що й всї раки того не варті. Що тут робить?.. От дїд і почав думать, що робить (він був дуже мізковатий); як почав же він думать!.. Все думає та й думає, а думки так і виступають на лобі, як чиряки. Думав він, думав щось мабуть із тиждень і таки додумав ся.

— Давай ми, — каже, — тутечки вози продамо — це штука не дорога, дома других наробимо, а волів і раків наженемо через річку вплинь.

Послухав я його, продали ми вози, нагнали волів і раків вплинь, а самі, підкотивши холоші, перейшли через річку на другий бік посїдали над берегом та й ждемо. Незабаром і воли перепливли, вийшли на беріг, а раків нема; ждемо ми до обіда — нема раків, ждемо вже й до вечера — не-

ма наших раків. І що-ж? — так і не діждались; волів, бачите, ми злиганих нагнали через річку, а раків—розлиганих, бо ні я, ні дід не догадались позлигувать; вони ото як увійшли в воду та порозлазились і потопились.

Як напав же мене дід!.. І чому ти, каже, не позлигував раків?.. Нехай уже я забув—мені ніколи було, я думав, а ти-ж нічого не робив цілий тиждень. Що-б то було, каже, позлигувать, адже й налигачі зайві були; або хоч би було до волів поприлигувать, вже-б таки з волами переплевли, а то вони не попали вслід за волами —звісно, річка не знакома,—збились із панталику і потопились. Що ми тепер будеме робить?—сором і до дому повертать ся, що баба скаже?..

— Що ж, кажу, будемо робить, давайте хоч тут вловимо риби.

А дід дуже був вдатний рибу ловить; було, кине удку в чужу будку і тягне як не кожух, то свитку.

Наловив дід там таки риби, забрали в подоли, а дід понавязував волам до ріг води, щоб у дорозї рибу напувать, і потягли пішки до дому. Ішли ми та й ішли мабуть з місяць без перестану і я так підбив ся, йдучи дорогою, що хоч лягай, а тут ще й нігтї розболїлись. А дід і каже: „Тю дурний, хоч ти й старший! та возьми ноги на плечі і йди.“ Послухав я діда, взяв ноги на плечі і—як на сьвіт народив ся,

Стали ми наближать ся до дому. А тут туман такий наліг, що аж пищить. По всьому видно, що вже не далеко до дому, а не втрапимо; вже ми й Гривка висилали на перед, так і той нї чого не знайшов. Посїдали ми та й ждемо поки розійдеть ся туман. Коли дивимось—недалеко чійсь млин крутить верлом (обганя мухи) і йде попаски до дому; придивились ми до нього—а він з нашого села, бо на праве ухо значений (у нашому селї всї млини значені на праві уха). М

за ним, а він задрав вирло та тікать і тільки ми його й бачили. Що тут робить? —бідкаємось ми. Коли прислухаємось, чуємо—дзвін гуде (у нашому селї на дзвіницї був такий великий дзвін, що як задзвонят в нього на різдво, то він аж до великого дня гуде; а дяк такий був, що бувало, як читав в церкві, то два чоловіка лопатами голос отгортають). Ми й пішли на дзвін і попали прямо в село. Воно таке раде, що ми вернулись, аж підскакує та радіє.

Приходимо до дому; доходимо до воріт. А в нас ворота широкі були: хоч скільки возів в один ряд постав, то всї пройдуть у ворота, не зачеплять ся; а двір такий був, що скілько оком окинеш—то все наш двір. Хата теж була добра: зайдеш у ню, глянеш на стїни, то тут тобі гай, ставок млини—мов намальовані, а глянеш на стелю—то вона зовсїм як небо; так майстерно зроблена, що як вечером, бувало, глянеш, то й зорі

сяють в ній. Так, ото, кажу, доходимо до воріт, а баба вийшла і поздоровляє нас; діда з сином, а мене з батьком. Ми, правда, думали, що то вона жартує, коли заходимо в хату, дивлюсь я—справді батько народивсь. Зайшли ми. Батько схопив ся та зараз дідові—чолом (бачите мій дід та моєлу батькові батьком доводив ся). Я й собі хотів, було батькові чолом дать; підхожу до його, беру єго на руки, а воно, таке порське, зараз за чуба лове та кулаками так і сікаєть ся до морди; але я йому все змовчував, бо воно, правда хоч ще й мале, а все-ж таки батько—має право.

— Ну, каже дід, тепер будемо справлять хрестини: у тебе родив ся батько, а в мене—син; так біжи-ж ти на село, скликай людей, а я буду обід готувать.

Пішов ото я скликать; у один двір не зайду, а два обмину, а де собаки кляті, то третею вулицею обминаю. Хожу ото я та й скликаю такеч-

ки людей на хрестини. Я перше бувало, як вийду на село, то люде зараз і почнуть мене безбатченком дражнить я їм усе мовчав, бо в мене тоді таки ще не було батька. Так ото й тепер хожу, а люде зараз і почали:

— Безбатченко, безбатченко ходе!..

Я як спіймаю котрого за чуба (а я тоді дужий був—курячі підкови розгинав) та як почну його мнять, додаючи словами:

— Брешиш, брешиш, сякий-такий сину, бо є батько!—ось приходь сегодня на хрестини, то й побачиш що, именно є!..

Так ото пополуплю добре та й стало буть, покличу на хрестини. Пройду далї—ще хто-небудь те-ж гукне, я й тому дам гарного прочухана та й того покличу. Поки всїх перекликав, то повен мішок вовни з них наскуб.

Як понасходилось же людей до нас—мало не повна хата!.. Почали ми їх частувать: дїд як піднесе кот-

рому випить недовбаним коряком, а я як дам закусить нетесаним макогоном, то він так і витягнеть ся—упьєть ся з одного разу; а баба теж не гуля; щоб він швидче освіжив ся вгощає його, вже лежачого, тим медом, що кіт наносив. Як почав дід підносить кожному по другій, то инший хоч і по неволї, а випьє, бо ніяково-ж йому не випить, а закуски і не діждеть ся: так йому і піде сьвіт обертом, а далї дивисся—покотив ся сторчака (дід таки дуже часто частував гостей, не давав їм і в гору глянуть). Бачуть тодї наші гостї, що вже їм нудить від такої випивки, та хто куди попав: хто в вікно, хто в двері. А батько стоїть у сїнях та шапки їм надїває: котрому не надїне, то він так і покотить ся, через поріг (батько мав звичай і скидать шапку з потилиці). Де які хоч за ворота повиходили, а де які прямо в дворі повивертались, кого-ж щирійше вгощали, то той ще в хатї покотив ся під лаву. Гріх казать, ча-

стували горяче, хто був, той і тепер дякує.

Як уже всї поросходились із хати дїд і каже:

— Ти-ж тут заходись пошануй гостей—випровадь їх за ворота, а я піду покличу на завтра других—будемо ще похрестини гулять: сьогодня, —каже,—були твої гостї, завтра будуть мої.

На другий день як понасходилось їх ще більше нїж учора було. От дїд забрав їх, привів до озера, посолив у нему воду і припрохує:

— Сьорбайте, — каже, — перше юшку, а на сподї рибка буде.

Як допались наші гостї до тієї юшки, аж я злякавсь, щоб не пооб'їдались. А що вже дякували дїдові так щиро, що він ледве до дому дійшов. Після того не скоро вже він хвалив ся, каже: „Так дякувами, що я вже дивував ся, як тілько ребра видержали.“

III.

Потім як батько підріс, що вже став у палки вбивать ся, ми діда віддали в школу, бо він у нас був не письменний (він правда, й тепер там вчить ся), а самі вже з батьком остали ся. Батько був вдатний до комерції, так він шинок держав, а я хліборобством зайняв ся; то, бувало, батько, день-у-день рукою за шинок держав ся, а я од шинку до самої хати носом орав.

Через кілька років родилось нас у нашого батька три сини; я та ще два. Батько дуже радів, дивличись на нас—на синів, але не довго. Один на Спаса ніс через лід яблука до церкви святить та якось підсковзнув ся—був

не кований,—розчахнув ся і пооблюмував ноги; другий пішов зі мною на морквяні заговини колядувать і на дорозї єму блискавкою очі випекло; а менї в семилитню войну з кичкою руки поодбивало. Про те ми всї троє були дуже вдатні; я був майстер на всї руки, безногий такий, що тільки зайцїв ловив, а слїпий був мїтки стрілець.

Раз я зробив градїля до плуга (поки батько був малий, то й без градїля орали, а вже як став коло припічка спинать ся на ноги, то звелїв щоб і в нас було так як в людей). От зробив я того градїля, а слїпий взяв і переробив його в ружжо (він кажу-ж був мїткий стрілець, а стріляти нїчим було). Бувало як піде з безногим полювать—у них, правда, ще був старенький ведмедик, вони ним горобцїв ловили,—то тільки де заєць або-що злетить, слїпий як стрільне, то так у білий сьвїт, як у копійку і влучить; а заєць може-б і перевернув ся, так з переляку без-вісти залетить. Або де

табунець горобців вискоче, то той свого ведмедика як нацькує, він як пустить ся за ними, то аж бурьян остаєть ся і чисто всїх горобців по бурьянї порозганяє.

Раз поїхали ми в поле орать. Почали заганять загінку; слїпий взяв переднї воли за налигач і веде прямо на віху, я взяв батіг, поганяю, а безногий за плугом іде. Ведемо такечки борозну, а тут де не взяв ся заєць, як схопить ся, підняв у гору хвоста та тїкать. Слїпий побачив, та як наробе крику: „Заєць, заєць!..“ Кинув безногий плуга та за тим зайцем як залупотить—тілько курява по болотї знялась (тодї ще мокро було) і погнав його через гору. Дивимось ми—втїк заєць: він—худоба легка, по версї бїжить, а той же таки--чоловік, так і грузне по самі колїна.

— Дай лиш менї воли, кажу я слїпому,—я буду вести, а ти бери батіг, поганяй і на плуг поглядай, бо ще як схопить ся другий заєць, то ти

граділя одчепиш та стрілять почнеш а орати й нічим буде.

Взяв я воли і веду, а сліпий поганяє і на плуг поглядає. Коли дивлюсь гоне безногий з гори того зайця назад, а заєць тікає та кротовину хапає; добіг до нашої рилї та як допав ся до неї!—чисто всю рилю поїв. Ми таки не видержали; мерщій одчепили граділя від плуга і устрілили його.

Взяв я того зайця, оббілував і хотів було обід зварить, коли кинув ся до сірників, аж їх поминай як звали. Вони, бачите, були в кишені в чумарці, а чумарку я зіставив на обміжку; миші добрались і чисто всї поїли. Що тут робить?.. Пішов я по степу сірників шукать. Іду, дивлюсь—такечки на могиї, коло ставка, пасіка стоїть. Підхожу до пасіки—нема нікого, тілько улики стоять та дивлять ся. А з одного боку ведмідь продер тин, влїз у пасіку і давай красти улики; краде та складає собі на плечі, а бджо-

ли—як бджоли—мовчать собі. Тоді як раз матки їхньої не було дома, кажуть їздила в поле на розвідки, чи не пора висилать по мед. Коли ось прилітає матка і застукала ведмедя в пасіці. Ведмідь зняв ся та хутенько тікать, вона за ним і догнала. Як зчепились же вони, так аж страшно було дивить ся!—прямо одне—одного жилом на смерть заїдає, а одне одного не подужає, видно обоє в одній силї. Я тоді бачу, що не жарти, та—до них, хотів розборонить, вони й побачили мене.

— Поможи менї,—просить матка бджола,—я тобі за те дам улик меду.

— Нї, менї поможи,—перебивав ведмідь,—я дам три улики.

Що-ж, думаю собі, хто собі ворог?—хто більше дає, тому й помогти треба. Як узялись ми з ведмедем за ту бджолу, як узялись—аж пірья з неї посипалось—і таки подужали.

Дав менї ведмідь три улики меду; забрав я їх і пішов далї сїрників

шукать. Ніс, ніс я ті улики, аж душно мені стало. Підняв ся на гору до ставка, думав було води напить ся, коли до неї—замерзла. Дивлюсь я—такечки вище на горі лежить гребля на траві проти сонця, гріеть ся, а кругом неї верби—одна на одній росте... На вербах груші так і гойдають ся, та пахучі такі, що аж оскома на ніс сідає. Відчахнув я одну гилку, обтрусив груші і давай нею цюкать лід. Цюкаю та й цюкаю—не бере, товстий дуже; я тоді зняв свою голову з шиї, взяв її за вуха, цюкнув раз, цюкнув удруге і пробив ополонку. Покуштував трохи води—вона кисла (бачите лід був товстий, води вітром не продувало, вона й скисла). Взяв я один улик меду, роспустив його в ополонці покуштував—ще кисла; роспустив ще один—ще кисла; роспустив я й третій, покуштував—солодка. Як допав ся я до неї!—пив, пив аж упив ся. Потім підібрав груші, наїв ся і пішов огню шукать.

Іду, дивлюсь—стоїт стовп, а на тому стовпі чоловік кривими зайцями хліб гарманує, солома до долу падає, а зерно там остаєть ся; іду я поуз нього й смію ся, а він побачивши мене, теж сміеть ся і питає:

— Чого ти,—каже,—сміє ся?

— Того,—кажу,—що смішно. А ти чого?

— А я,—каже,—того, що ти мабуть на хрестинах був та там і голову забув.

Я—лап за голову, а там тілько шия. Згадав я тоді, що я її на льоду забув... Пить дуже захотілось, так я як пробив лід, то мерщій допав ся до води, а голову поклав коло ополонки; а як напив ся, то й упив ся, а пьяному вже не до голови було—пішов собі огню шукать, а голова на льоду осталась. Вернув ся я до річки по свою голову, а моя голова що зробила?—поробила собі вербові ноги і сковзаєть ся по льоду. Ганяв ся я за нею, ганяв ся, аж язик пересох, та

де то вже її доженеш. Так я що видумав! лїд підпалив і лїд згорів, вербові ноги теж згоріли, я тодї голову піймав і надїв на шию.

Зійшов я з теї гори в балку, оглянувсь назад а до того ставка сила птиці поназлїталось. Далї дивлюсь; та птиця понапивалась води (а вода з медом) і повпивалась, та так понад берегом і спить, аж хропе. Вернув ся я, набрав теї птиці та кругом по-за пояс понатикав і пішов Спустив ся знову в балку, вітерець балкою як подихнув, та птиця як попрочумувалась, та вся разом як полетить і підняли мене в гору. Летимо ми та й летимо, вилетїли вже вище неба. „Лишенько, думаю собі, там-же заєць огню жде!“ Далї бачу, що неперилиївки, та давай її висмикать із-за пояса; повисмикав усю до одної та як упав на небо, аж воно затарахкотїло; а печінки, як ті оріхи, витрусились з мене і порозкачувались по небі. Впав ото я та й лежу. А тут де не взялись

миші, унадились, завелись у мені і вже почали було гнїзда мостить. Я тодї бачу, що не жарти, схопивсь на ноги, вони як пороснули з мене—цїла отара! Прочумав ся я трохи, прибрав на місце печінки, глянув на всї боки —дивні дива. Чого там тільки нема?.. Тут тобі стоїть сад; на однім дереві снїг росте, уже порозпукав ся, тільки-б треба було, то він уже й готовий; на другім—дощ росте—всякий, і дрібний і лапатий—то вже, бачите, коли якого треба,—а аж на самому версї—мряка (може з тієї мряки і дощ росте—не знаю); далї теж на дереві мороз росте та такий лютий аж тріщить. Походив ото я там трохи, а вже як розісмїлив ся—пішов далї. Захожу в якийсь двір, глянув—а там повнїсенько майстрів. В однім місцї ковалї грім кують, в другім—блискавку крешуть, в третїм—вітер та бурю гонять; далї такечки наодшиби калїк лагодять. Зайшов я до них, попрохав, щоб менї руки приправили; вони спасибі, не

довго й гаялись, приправили і нічого за те не взяли. Посеред двору величезна хата з вітром стоїть і чисто вся в дірах: діри ті заткнуті тряпками. До теї хати приставлено стерегти старого престарого та сліпого діда, щоб не відіткнулась яка затичка; от він і ходе кругом неї та мацає кожну затичку, щоб хто на пакість не відіткнув; та так ото мацає, мацає, поки сам не нароком зачепе за затічку і відіткне її. Вітер як дмухн звідтіль!—та дме та й дме доти, аж доки дід не намацає ту дірку та не заткне. Чого вже я там тілько не бачив, але як усе росказувать, то скажуть, що брешу. Походив я там, а далї думаю собі: скільки не гостюй, а до дому повертать ся треба, бо там же заєць огню жде та й хлопцї ще не обідали. Вернув ся я знову в той сад і давай снїг рвать та мотузок сукать; зсукав довгий-предовгий, думаю—сягне аж до самої землї. Дїло було вечером: привязав я той мотузок за деревину і спустив ся

в те віконце, що сонце світить. Спускав ся ото, я спускав ся, спустив ся вже до половини і захопила мене ніч. Я щоб по-ночі не заблудить, став ночувать: назгрибав там то курайцю, то сього, то того, постелив ся, ліг і заснув. Скілько я там спав—не знаю, а щось дуже довго. Просипаюсь я, дивлюсь—кругом мене сад такий хороший та зелений пишаєть ся; в саду чуть—бджоли гудуть, пташки співають. Де-ж це я?—думаю собі. Став я навкруги роздивлять ся, а з одного боку діти влїзли в сад і крадуть груші; я встав та—до них, хотїв спитать чій це сад, коли оглянувсь—а за мною весь сад волочеть ся. Що воно за диво?.. Слухаю—у менї бджоли гудуть. І що-ж би ви думали?.. Коло того ставка де воду пив, я наїв ся груш з насїнєм. Тут я собі сплю, з те насїня зійшло, пустило паростки і розріс ся цїлий сад. Потім уже як зацвів мій сад—тут й бджоли прилетїли за медом; я собі лежу нерухомо, а вони

подумали, що то улик (бо з мене миші чисто все виносили) і ввійшли в мене; далї як розроїлись там як понаносили меду, так цілїсенька пасїка стала, а я все сплю. Як почав же я ті груші корчувать та рої викурювать то було менї там роботи. Й що вже того меду набрав! більше нїж колись кіт із гречки.

Управившись ото з садом та з пасїкою, почав я далї спускать ся; спустив ся вже аж на край мотузка, а до землї ще далеко. Я тодї давай трусить із кешенї то полову, то всяке сміттє, та сукать мотузок; як усе повитрушував, почав вуші бить, та зі шкур ремінцї спускать, та доточувать мотузок. Доточив і став далї спускать ся. А сонце вранцї прийшло до свого вікна світить, баче мотузок (воно не знало, що то мій), та взяло і перепалило єго. Як полетїв я вниз та як упав на землю! аж на той світ загруз; мотузок якось заплутав ся за землю, я й повис на нїм. Дивлюсь я

на той сьвіт—а там мій дід та другими дідами возить горшки продає.

А брати собі оруть—заганяють загінку,—дивлять ся в гору і бачуть чисто все, що я роблю, тілько не впізнали мене; далї бачуть злетів я з неба і провалив ся крізь землю, тільки на тім місцї де я впав, огонь зайняв ся. Прибігли вони туди, а я вже виліз по мотузку на землю, склав його на купу, він як розгорів ся—аж олія з нього потекла. Пренесли брати зайця, розіпьяли над огнен свитку і зжарили його.

Як розказав я братам. що я діда бачив на тім сьвітї, так—батечки! —як заголосили, а я й собі за ними —та так балкою сльза і заревла... Наплакавшись добре, почали радитись, що його робить: чи обідать чи, піти в школу діда відвідать; радились, радились і поклали: перше піти діда відвідать, а потім уже й обідать. От ми покинули там того зайця і пішли діда відвідувать, та як поросходились

по всему сьвіту шукать його (а не давно перед цим школу з школярами вкрадено), то от, як бачите, і досї шукаємо, а заєць і тепер там лежить.

КІНЕЦЬ.